

GRUNDLAGSPROBLEMER I DEN MODERNE STRUKTURELLE LINGVISTIK: HVAD STUDERER LINGVISTIKKEN?

af
Søren Lund

The purpose of this paper is to argue that modern European structural linguistics has no rational foundation. In his efforts to formulate a new foundation for linguistics, Saussure relied on the old dichotomy of form/matter. I argue that the basis of Saussure's new proposals was inadequate. The first dichotomy that Saussure introduces tries to found linguistics on a unique object that can ensure the autonomy of the discipline: I argue that he fails to locate this object ontologically, and consequently leaves *la langue* as a mere existential postulate. The other dichotomy that he introduces as essential for his proposals simply exacerbates the problem. I argue that the comparison of the synchronic system with the game of chess is flawed. When one takes this analogy to its limits, it turns out to be based on an internal inconsistency. In the case of language, as different from that of chess, there are no such things as unchangeable rules. The concept of state, as developed by Saussure, commits him to a model of development that makes it impossible to address transition from one state to another.

0. Introduktion

F. de Saussure (1857-1913) regnes med rette for grundlæggeren af den *strukturelle*¹ lingvistik i Europa. Som sprogteoretiker var han især optaget af selve konstitutionsgrundlaget for et videnskabeligt studium af sprog; og netop denne grundlagsinteresse præger på godt og ondt det posthumt udgivne værk *Cours de linguistique générale* (Saussure 1916).² I dette værk rejser han, i sin bestræbelse på at reformere lingvistikens grundlag, en række interessante grundlagsspørgsmål, som den hidtidige *Sprachwissenschaft* ifølge Saussure blot anså for givet. Ganske vist havde germanisten Hermann Paul allerede i 1880 reflekteret over lingvistikens metodologi og anvist lingvistikken en plads blandt kulturvidenskaberne (Paul 1880:7). Men på trods af det tager Saussure på ny

spørgsmålet op til overvejelse, hvad der er lingvistikkenes distinkte genstand. Han er således optaget af at finde de grundpiller, der kan fundere lingvistikken videnskabeligt på immanent basis.³ Denne bestræbelse inkluderer bl.a. konstrueringen af en metasproglig begrebsramme, som gør det muligt at rejse og situere sådanne grundlags-spørgsmål som meningsfuldt.

Imidlertid er de metafysiske antagelser, som ligger til grund for Saussures sprogkonception på ingen måde nye og revolutionerende. De har bl.a. idéhistoriske forudsætninger i Aristoteles' forandrings- og formlære. Sprogsynet kan kort og forsimplet karakteriseres som 'katadynamisk' (Hansen 1985:75). Og i denne karakteristik ligger, at sprogsynet i udpræget grad bygger på en række aristoteliske grundbegreber. Det græske *kata* betyder 'efter' og *dynamis* kan oversættes med 'potentialitet'. Således indgår der et begreb om det potentielle eller mulige (*dynamis*) og et begreb om den realiserede mulighed, det aktualiserede, som af Aristoteles kaldes *energeia*. Endelig kalder Aristoteles det begreb, der forbinder det mulige og det realiserede, for forandring eller *kinesis*.

Men det væsentlige i denne sammenhæng er imidlertid, at det er det potentielle, som består og varer ved og dermed ikke er underkastet forandring. Det indeholder alle muligheder således, at der intet virkeligt forefindes uden at det er at betragte som en realisation (Hansen 1985:75). Eksemplet med statuen, som potentielt er indeholdt i marmorklumpen, er velkendt; og i analogi hermed er alle sproglige manifestationer potentielt til stede i sprogsystemet (eller formen) før realiseringen.

Nu kan man imidlertid mene, hvad man vil om en sådan anskuelse. Men den har unægtelig et skær af reduktionisme over sig, idet den anser udvikling og kreativitet som værende udelukkende afledt af *dynamis*. Hvis forandring overhovedet kan anerkendes, reduceres den efterfølgende til en rekombination af på forhånd eksisterende systemiske elementer. Fx vil en sproglig nyskabelse blot udtrykke en elementkombination, der endnu ikke har været realiseret. Således bringer sproglig forandring intet nyt med sig; ingen nydannelse i ordets normale

betydning – hvis det da overhovedet giver mening at tale om nydannelse i denne konception.

At sprogsystemet konstrueres som en hjelmslevsk kalkule er næsten en uundgåelig forlængelse heraf: Sprogbeskrivelsen bliver blot at anse for en beregning af muligheder i betydningen *mulige kombinationer*. Forandring og nyskabelse er funktioner, som er afhængige af det mulige og dets realisationsbetingelser. Analogt hermed er det sproglige forløb som 'formet substans' *ensidigt* afhængigt af systemet som form, mens systemet derimod ikke er afhængigt af forløbet. Systemet kan nemlig anskues som 'begrebet begreb' og ikke blot 'begrebet virkelighed' (Hansen 1985:76).

Sandsynligheden af et sådant sprogsyn og dets underliggende 'manifestationsmetafysik' står ikke til diskussion her; det har blot været intentionen at fremdrage den metafysik, *CLG* har som idéhistorisk forudsætning. Dog kan man overveje, om logikken i dette metafysiske sprogsyn i grunden er tvingende. Behøver den sproglige realisation at *forudsætte* et potentiale (*langue*)?⁴ Hvis det var tilfældet, så ville enhver sproglig nyskabelse være umulig, og der ville således opstå en ondartet 'infini regres' af mulige optioner i sprogsystemet.

I det følgende skal jeg vise, hvor det går galt, og hvorfor det går galt med Saussures reformering af lingvistikken. Det skal således vises (i) at Saussure ikke får begrundet påstanden om lingvistikens unikke objekt; og at det efterfølgende blot fremstår som et vilkårligt eksistenspostulat. Og (ii) at Saussures forsøg på at bruge skakanalogien som begrundelse for sprogtilstanden er internt selvmodsigende og efterfølgende fører til en diskontinuert udviklingsmodel, der ikke kan sige noget om overgangen fra et system til et andet. Konsekvensen af denne *diskretionsmetafysik* bliver bl.a. elimineringen af en fælles basis for det såkaldte sprogfællesskab mellem to systemer.

Hvis det herefter viser sig, at analysen kan fremdrage disse resultater, herunder at den ikke har en unik genstand, så er det vanskeligt at undgå den konklusion, at den moderne lingvistik (påståede) unikke genstand er baseret på en myte. Skal et nyt grundlag for lingvistikken imidlertid rejses, må de nuværende grundpiller (*form* og

stof) i hvert fald underkastes en fornyet grundlagsanalyse, hvorfra deres rette plads anvises. Hvad en sådan grundlagsrevidering måtte føre til er ikke let at forudsige; men den synes dog at pege i retning af en nødvendig rehabilitering af stoffet således, at det ikke blot anses som råmateriale for en form. Dvs., at sprogfænomener ikke blot forstås som formet materiale i den forstand, at når først formen er kendt, så er alt sagt angående den genstand, som formen er essensen af.

Vejen frem for lingvistikken skal her kort optegnes – og netop kun optegnes. Jeg hævder, at lingvistikken med fordel kan suppleres med en tredje grundpille udover de i forvejen eksisterende begreber som form og stof, nemlig begrebet *kontinuitet*. Med tilførslen af dette procesbegreb bliver det muligt at fundere sprogteorien på processer – ikke på en serie umotiverede brud mellem uafhængige sprogsystemer. Ligesom man heller ikke behøver at operere med et tilstandsbegreb, som ikke modsvares af noget i den menneskelige erfaringsverden. En sprogteori på procesorienteret grundlag vil således være i stand til at etablere sammenhænge mellem det forgangne og det ny. Ved at vi kan nå udover os selv bliver det muligt at redegøre for vor menneskelige kommunikations evne til løbende at integrere det fortidige i nutiden. Og det at kunne integrere det, som sproget betegner nu, med det, som det betegnede i fortiden, må vel være enhver sprogteoris foretrukne mål, når vi nu betænker, at vi er historiske væsner.

1. Lingvistikens konstitutionsgrundlag: territorialkravet

Saussures opgave i *CLG* er at finde et konstitutivt grundlag, hvorpå sprogstudiet kan begrundes som videnskabeligt. Denne bestræbelse involverer imidlertid både primære og sekundære teoretiske problemer. Den primære og *eksterne* opgave er at skabe (i) et forsvarligt territorium for studiet af sprog, og (ii) at opdele dette territorium internt således, at det inden for dette område er muligt også at imødegå visse traditionelle bestående interesser. Ideen bag territorialkravet er, at lingvistikken skal begrunde sig på identificeringen af et unikt objekt; først når et sådant

objekt er identificeret, kan lingvistikken siges at være etableret som en afgrænset videnskab.⁵

Ideen bag kravet om *intern* opdeling er, at lingvistikken skal tilgodesee alle aspekter i studiet af sprog, heriblandt sprogforandring og dialektal variation. Kun hvis lingvistikken kan opfylde disse to krav: At identificere sit sande objekt, og give plads til allerede etablerede discipliner, kan den siges at være etableret som en autonom videnskab. Omvendt, hvis Saussure ikke formår at vise, at lingvistikken har sit eget territorium, og at det inden for dette er muligt at gøre plads til visse dele af de bestående indoeuropæiske sprogstudier, så er det ikke muligt at grundlægge en selvstændig og immanent lingvistik.

Som svar på de primære teoretiske problemer foreslår Saussure en fundamental intern distinktion mellem *langue* og *parole*,⁶ hvorefter lingvistikken proklameres til først og fremmest at være en videnskab om *langue*. Således kan lingvistikens sande objekt tilsyneladende siges at være identificeret. Men ikke nok med det: Saussure foreslår endnu en distinktion til at supplere den første med, nemlig *synchronie* og *diachronie*. Med denne distinktion har Saussure levnet plads til studiet af sprogforandring og dialektal variation; men uden fare for en tilbagevenden til 1800-tallets angivelige kaotiske *Sprachwissenschaft*, hvor der ikke blev skelnet mellem *faits de langue* og *faits de parole*. Disse to forslag udgør således Saussures svar på de primære teoretiske problemer. Saussure har dermed skabt et grundlag for en autonom lingvistik med et unikt objekt i form af *langue*, samtidig med at han har tilgodeset alle aspekter af sprogstudiet, *in casu* det historiske.

Saussure mener således at have løst grundlagsproblemerne. Imidlertid synes nødvendigheden af at integrere de to dikotomier i sig selv blot at generere flere sekundære og interne problemer. Denne optagethed af dette nye sæt af sekundære problemer dukker jævnligt op igennem hele *CLG*. Faktisk kan *CLG* læses som en tekst, der giver indtrykket af at være udtænkt af en person med en plagende besættelse af at finde frem til lingvistikens sande objekt og en plagende besættelse af tid, dvs. det specifikke forhold mellem temporalitet og systematik. Men hvad er imidlertid realeksistensen af dette *langue*; og hvordan

konstrueres forholdet mellem temporalitet og systematik ud fra begrebet synkroni?

Forud for kap. III i introduktionen til *CLG* er gået to kapitler, hvor Saussure i kap. I argumenterer for, at de hidtidige sprogstudier har været uvidenskabelige, idet de har forsømt at identificere deres sande objekt.⁷ I Saussures argumentation forudsættes det blot, at lingvistikken allerede har et *véritable et unique objet* (*CLG*: 13);⁸ og denne insisteren hænger utvivlsomt sammen med, at på Saussures tid var det at være videnskabelig tydeligvis forbundet med det at have identificeret et 'sandt' objekt. Imidlertid bliver termen *scientifique* aldrig defineret, selv om den forekommer nok så hyppigt (13 gange i alt). Saussures historiske fremstilling af lingvistikken, hvori forgængere gennemgås, tegnes ud fra ét grundsynspunkt: I hvilken udstrækning har disse tidligere sprogteoretikere formået at berede vejen for det saussure'ske objekt, *langue*? Det polemiske opgør med forgængerne, som det kommer til udtryk i 'lingvistikhistorien', er udpræget en debat på saussure'ske præmisser.⁹ I kap. II argumenterer Saussure for, at lingvistikken har tre mål, hvoraf det vigtigste i denne sammenhæng er det sidste – og tillige det nye i denne sammenhæng – nemlig: 'de se délimiter et de se définir elle-même' (*CLG*: 20). Dette eksterne krav afgrænser således rammerne for de mulige svar på de spørgsmål, som måtte opstå af intern art.

2. Lingvistikens unikke objekt og genstandskonstitution

I kapitlet *Objet de la linguistique* argumenteres der for realeksistensen af dette *langue*.¹⁰ Til at begynde med henleder Saussure opmærksomheden på det ejendommelige forhold, som gælder alle sprogstudier, at sprog ikke er et på forhånd givet og irreduktibelt fysisk objekt, som det er tilfældet i visse andre videnskaber. Tværtimod er det lige omvendt; fx kan det franske ord *nu* ['nøgen'] teoretisk betragtes fra flere forskellige synsvinkler, nemlig (i) som en lyd, (ii) et udtryk for en idé, og (iii) som korresponderende med det latinske *nudus*, etc. Men, hævder Saussure, i

lingvistikken gælder det, at 'bien loin que l'objet précède le point de vue, on dirait que c'est le point de vue qui crée l'objet . . .' (ibid.).¹¹

Umiddelbart synes dette eksempel, som en illustration på et grundlæggende problem i lingvistikken, at kollapse til en banalitet. Men denne akademiske banalitet kan imidlertid næppe havde været Saussures intenderede pointe. Når det gælder sprog, så er påstanden snarere, at synsvinklen går forud for objektet. Fonetikeren, leksikografen, etymologen og andre specialister har ikke noget at udtale sig om, med mindre det, de hører som en bestemt lyd og skriver som *nu*, først identificeres som besiddende en bestemt sproglig status, nemlig som en ytring af et bestemt fransk ord. Pointen er således den, at ordet *nu* ikke eksisterer som et sprogligt fænomen, før det betragtes som en del af en kommunikationsproces. Hvis *nu* fx havde været en nysen eller et grynt, så havde det været uinteressant for lingvisten, også selv om det ikke havde lydt anderledes. Endvidere: havde ordet ikke været fransk, men derimod dansk eller finsk, så havde leksikografen eller etymologen betragtet en helt anden sproglig enhed. Det kan således ikke være tilfældet, at *nu* udgør en sproglig relevant genstand uafhængigt af processen i den sproglige identifikation. Det er i den forstand, at det lingvistiske synspunkt skaber det lingvistiske objekt.

Det næste generelle problem Saussure identificerer er, at der på intet niveau i den sproglige observation findes simple autonome enheder, tværtimod: Uanset synsvinklen, så udviser sproglige fænomener to komplementære facetter, som er afhængig af hinanden. Fx angiver Saussure konsonanten *n* som et eksempel på en dualitet, der involverer på den ene side taleorganernes bevægelse, og på den anden det akustiske indtryk; ordet *nu* er ligeledes en dualitet, som på den ene side involverer lyd, og på den anden en uhørlig betydning, osv. Der gives således ikke en enkelt dimension eller enkelt kriterium, hvorudfra sådanne enheder kan identificeres. På baggrund af denne diversitet af forskellige komplementære synsvinkler, er det da overhovedet muligt at opstille en enhedsmetode til analyse i lingvistikken? Hvordan kan en disciplin gøre krav på at være en uafhængig videnskab, hvis det kræves,

at den skal vælge mellem en mangfoldighed af forskellige metodologiske tilgange?

Saussure står således over for et udtømmende dilemma: Uanset hvad, så involverer den lingvistiske observation en række andre videnskaber, som truer med at gøre lingvistikken afhængig af disse videnskaber i identifikationen af sproglige fænomener. Dette kan selvfølgelig ikke accepteres, idet det netop er Saussures bestræbelse at grundlægge lingvistikken som en selvstændig og immanent videnskab. Ganske vist 'løser' Saussure problemet; men den måde han løser problemet på er imidlertid ikke ved at gribe til den nemme 'løsning', nemlig at ofre lingvistikken på alteret, og gøre lingvistikken til en *økumenisk* videnskab.¹² Derimod finder Saussure et smuthul i hvad der umiddelbart tog sig ud som et udtømmende dilemma.

Det han imidlertid gør er at introducere den klassisk-græske dualisme af *form* og *stof*. Lingvistikken, ifølge Saussure, beskæftiger sig kun med sprog som form,¹³ hvorimod de andre videnskaber beskæftiger sig med sprog som substans (*matière*), som de kun bruger til at finde noget andet med.¹⁴ Derimod arbejder lingvistikken i Saussures konception med sprog *som sprog*, og det involverer en anden type objekt. Selv hvis lingvisten og historikeren arbejder med samme sprog, så er det kun i kraft af sprog som *matière*; men lingvisten gør det imidlertid fra et andet synspunkt og ser derfor et andet objekt. Det relevante spørgsmål i denne sammenhæng er: Hvad er dette unikke objekts *differentia specifica*? Er det tilfældet, at dette objekt blot opstår som et *produkt* af synspunktet således, at dets væsenskarakter er konstrueret som et begreb i den videnskabelige retorik? Eller er der tale om, at dette objekt *qua* form har en bevidsthedsuafhængig eksistens i stoffet, som kan opdages: form ← stof?

I kap. III argumenterer Saussure for, at der kun med introduktionen af *langue* skabes *un ordre naturel* (CLG: 25). Med introduktionen af denne term er Saussure forpligtet på at karakterisere dette objekts ontologiske placering, hvis det skal være andet og mere end et af de bacon'ske 'idols of the marketplace' (*idola fori*). *Langue* skal ikke sidestilles med *langage*, for det sidste er uerkendeligt og udefinerbart.¹⁵ *Langue* derimod er en

essentiel del af *langage* samtidig med, at det er et *socialt* produkt af en sprogeevne, hvorudfra der udkrystalliserer sig en samling nødvendige *konventioner*, som gør medlemmerne i et samfund i stand til at bruge den pågældende evne (ibid.). Saussures begrebsrealistiske opfattelse af *langue* hamres således fast ved at:

C'est un trésor déposé par la pratique de la parole dans les sujets appartenant à une même communauté, un système grammatical existant virtuellement dans chaque cerveau, ou plus exactement dans les cerveaux d'un ensemble d'individus; car la langue n'est complète dans aucun, elle n'existe parfaitement que dans la masse. En séparant la langue de la parole, on sépare du même coup: 1° ce qui est social de ce qui est individuel ; 2° ce qui est essentiel de ce qui est accessoire et plus ou moins accidentel. (CLG: 30)

Således bestemmes *langue* som en uforanderlig social kontrakt for *parole*, som er stadfæstet i det enkelte individs hjerne, hvorefter sprogbrugen reduceres til at være den uvæsentlige og mere eller mindre tilfældige effektivering af denne kontrakts bestemmelser. At der blot er tale om bestemmelser, der er vilkårlige og lige så godt kunne være anderledes, afvises af Saussure:

Non seulement un individu serait incapable, s'il le voulait, de modifier en quoi que ce soit le choix qui a été fait, mais la masse elle-même ne peut exercer sa souveraineté sur un seul mot; elle est liée à la langue telle qu'elle est. (CLG: 105)

Men udover dette observerer Saussure imidlertid også noget andet ved *langue*. Han karakteriserer det både som et 'et hele i sig selv' (*un tout en soi*) og som et 'klassifikationsprincip' (*un principe de classification*).¹⁶ Umiddelbart forekommer disse prædikater ikke at medføre samme ontologiske forpligtelse; og det synes således at være tilfældet, at *langue* på samme tid har karakter af autonomi (*un organisme en soi*) og er et teoretisk middel, dvs. er begrebsligt og analytisk konstitueret.

Ideen bag *langue* som et hele i sig selv er angiveligt den, at det har status som en supra-individuel (og supra-sanselig) entitet, hvis helhed på gestaltagtig vis er mere end summen af de enkelte dele; det må være i den bemærkelse, at det er en autonom 'organisme i sig selv'. Men *langue* er imidlertid ikke bevidsthedsuafhængigt eller autonomt i den forstand, at det eksisterer uafhængigt af de sociale behov for betydnings-skabelse, som sprogbrugere måtte have i et givet samfund. Derudover hævdes objektet også at have den egenskab, at det afgrænser muligheds-betingelserne for en betydnings-skabende praksis, dvs., *langue* eksisterer uafhængigt af sprogbrugerens tilstrækkelige (eller utilstrækkelige) begrebsliggørelser af det.¹⁷ Således kan objektet i den forstand siges at konstituere en totalitet af socialesemnologiske ressourcer, som sprogbrugere i fællesskab kan trække på i deres bestræbelser på at skabe interpersonel betydning. Fra denne synsvinkel betegner *langue* ikke et niveau af social realitet, der eksisterer uafhængigt af, hvad sprogbrugere bruger sprog til i bestemte kontekster; sprogbrugerne er ikke bevidste om *langue*, når de bruger dets ressourcer til at skabe betydning i diverse sammenhænge. Det var det ene synspunkt, nemlig at der ikke er tale om en tingsliggørelse af objektet; desuden kan dets karakter ikke reduceres til en voluntaristisk form, hvor *langue* blot betragtes som en institution 'qui dépend plus ou moins de notre volonté' (CLG: 34). Endelig skal det bemærkes, at *langue* heller ikke kan reduceres til empiriske regulariteter af observerede data.

Det andet synspunkt, som Saussure argumenterer for, angår *langue* som et klassifikationsprincip. Ideen er angiveligt den, at det i denne forstand udgør en analytisk konstruktion, som lingvisten kan bruge til at beskrive og forklare de specifikke regulariteter og typiske mønstre, sprogbrugen udviser i et givet samfund. Dvs. de specifikke og observerbare regulariteter, som forekommer i sprogbrugen, giver lingvisten et grundlag for *analytisk* at udlede et mere generelt klassifikationsprincip. Lingvisten kan så efterfølgende bruge dette princip til at abstrahere fra mange forskellige historisk specifikke eksempler af sprogbrug. Således kan klassifikationsprincippet siges at involvere abstraktion på to distinkte niveauer, men det har dog hele tiden rekursbasis i faktisk

sprogbrug. Og det er netop i denne bemærkelse, at princippet synes relevant i forhold til Saussures tidligere observation omkring de forskellige synspunkter, der er involverede i betragtningen af det franske ord *nu*. *Langue* som klassifikationsprincip tillader netop lingvisten at forholde sig til denne forskellighed af synspunkter og derved konstruere en *ordre naturel*. Det er således blevet klart, at de tre omtalte prædikater ikke involverer samme ontologiske forpligtigelse; det ene, hvor *langue* dels blev bestemt som 'en skat/kapital' (*un trésor*), og dels i bemærkelsen *un tout en soi*, beror således på et eksistenspostulat, mens det tredje essentielt er lingvistens metodologiske konstrukt, et bevidsthedsprodukt.

Som det vil ses af reformeringsbestræbelserne, kan Saussure ikke finde ud af, hvilket ben han skal stå på i bestemmelsen af *langues* ontologiske placering. Det er således historien om lingvisten, der vikler sig ind i ord for til sidst at ende i 'die Herrschaft der Sprache'. Med andre ord står Saussure nøjagtig i det problem, som den engelske lingvist J. R. Firth (1948:147) identificerede, nemlig: 'the reflexive character of linguistics, in which language is turned back on itself, is one of our major problems'.¹⁸ Saussures dilemma er for så vidt, at hvis han vælger at ophøje genstanden begrebsrealistisk som et abstraktum, så vil han kunne beskyldes for at grundlægge lingvistikken på et 2. ordens objekt, dvs. et objekt udledt af abstraktion fra 1. ordens erfaring, en abstraktion, hvis basis er metasproget.¹⁹

Omvendt kan Saussure heller ikke reformere lingvistikken ved at basere sig på et objekt, hvis karakter er konstrueret som et kontingent klassifikationsprincip, eftersom målet jo netop er at gøre lingvistikken til en distinkt selvstændig videnskab, dvs. en videnskab, der ikke deler genstand med andre videnskaber, som fx historie og litteraturvidenskab. Derfor forsøger han at finde et *ontologisk* korrelat til dette objekt, så intentionen er nu: *Langue* skal gives eksistens.²⁰ Det er opgaven i kap. II, § 2 at arbejde sig igennem dette problem.

§ 2 er viet en undersøgelse af 'La place de la langue dans les faits de langage'; her argumenterer Saussure for realeksistensen af *langue* ved at placere det i den interpersonelle kommunikation.²¹ I Saussures

kommunikationsmodel introduceres 'le circuit de la parole', hvor kommunikationen betragtes som en successiv proces, som medfører tre faser: en psykisk, en fysiologisk og en fysisk. Den psykiske proces består således i, at der er nogle allerede givne begreber (*faits de conscience* eller *concepts*) i en taler A's hjerne, og hvert af disse begreber: 'déclanche dans le cerveau une image acoustique correspondante . . .' Den næste fase involverer '[le] procès *physiologique*'; her transmitteres der fra hjernen til taleorganerne nogle impulser, som svarer til 'la image acoustique'. Endelig er der en 'procès purement *physique*', hvor de af taleorganerne frembragte lydbølger 'se propagent de la bouche de A à l'oreille de B . . .' (CLG: 28).

De sidste to faser karakteriseres som en 'partie non-psychique', hvor *langue* ikke eksisterer. Tilbage står den psykiske del, der opløses i noget, som er 'exécutif' (*concept* → *image acoustique*) og noget, der er 'réceptif' (*image acoustique* → *concept*). Og eftersom *langue*, ifølge Saussure, er sprogets sociale side, og da 'l'exécution n'est jamais faite par la masse', så har *langue* hverken noget at gøre med sprogets eksekutive eller receptive side. Og grunden hertil, argumenterer Saussure, er, at *langue* fungerer som et instrument for *parole*, som er ækvivalent med 'l'exécution' (CLG: 37).²² Således er eksekution og reception begge *parole*-processer. Men hvis det er sandt, så følger det, at *langue* som sprogets sociale del hverken har del i den eksekutive eller receptive proces, og dermed heller ikke har del i den proces af den komplementære mængde af eksekution og reception, som Saussure kaldte '[la] partie psychique'. Det må så betyde, at *langue* hverken har del i den psykiske eller den ikke-psykiske side af 'le circuit de la parole'; endvidere, da de to sider er komplementære, så har *langue* intet at gøre med 'le circuit de la parole'.²³

Imidlertid synes Saussure allerede at have foregrebet denne konstatering, idet han modificerende henviser til 'la sphère qui correspond à la langue' (CLG: 27), men denne modificering ledsages hverken af en forklaring eller definition. Hvis *langue* ikke har del i 'le circuit de la parole', så gælder det selvfølgelig også en hvilken som helst anden 'sphère', som kunne sættes ind for *langue*. Der er således ikke tale

om nogen løsning, men derimod om en undvigelsesmanøvre af værste herkomst.²⁴

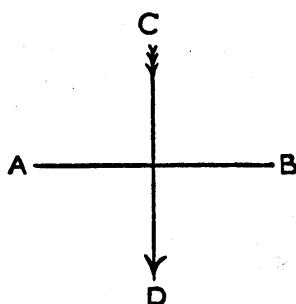
Skønt Saussure appellerer til at: 'La langue n'est pas moins que la parole un objet de nature concrète. . .' (CLG: 32),²⁵ er det ikke lykket ham at placere *langue* i den interpersonelle kommunikation eller gøre relationen mellem *langue* og *parole* intelligibel. At objektet angiveligt skulle have en 'konkret natur' forbliver således et vilkårligt eksistenspostulat i relation til *parole*.

For en god ordens skyld gør Saussure endvidere opmærksom på, at de indførte tekniske termer ikke blot er nominelle kunstgreb: 'toute définition faite à propos d'un mot est vaine'. Men denne henvisning til realdefinition er imidlertid misvisende, eftersom Saussures eget forsøg på at afgrænse og opdele det lingvistiske domæne direkte modsiger den. 'C'est une mauvaise méthode', ifølge Saussure, 'que de partir des mots pour définir les choses' (CLG: 31). Men ikke desto mindre forsøger han alligevel at etablere en lingvistik baseret på, at de franske ord *langue* og *parole* tilordnes en teknisk definition ud fra den antagelse, at disse definitioner modsvarer 'virkelige' distinktioner i sproget.

3. Genstanden uden for tid: Sprogtilstanden bliver invariants over tid

Det var den ene distinktion. Den anden angår opdelingen mellem synkroni og diakroni. Hvad er rationalet for denne opdeling? I CLG del 1, kap. III argumenterer Saussure for det synspunkt, at karakteren af lingvistikens *emne* tvinger den til at anerkende en indre opdeling i en diakron og en synkron del.²⁶ Modelvidenskaben for denne opdeling er økonomien, der arbejder med en intern opdeling mellem en politisk og historisk økonomi som to sider af samme sag. Årsagen til, at dette også gælder lingvistikken, er, at lingvistikens emne (ligesom økonomiens) angår værdier (*valeurs*).²⁷ I den politiske økonomi arbejdes der med et system af ækvivalente værdier på to forskellige niveauer, fx løn og arbejde; ligeså med lingvistikens *signifié* og *signifiant*. Det er nu Saussures tese, at lingvistikken med fordel kan overtage økonomiens

opdeling, således at der skelnes mellem to akser i studiet af værdier. Herefter indfører Saussure det berømte kors, hvor der skelnes mellem en samtidighedsakse (A & B), der angår de relationer mellem ting, som koeksisterer, og hvor tiden er udelukket. Den anden akse er successionsaksen (C & D), hvor tingene betragtes på den første akse (A & B), men hvor deres forandringer studeres over tid.

Figur 1: *Saussures første udviklingsmodel*
(CLG 1922:115)

Det er således Saussures tese, at der ikke kan etablere et rigoristisk studium af værdier, før der skelnes mellem disse to tilgange til emnet. Der er imidlertid ikke tale om en blot metodologisk foranstaltning, men en opdeling der er motiveret i emnet *selv*. Således foreslår Saussure to tilgange i studiet af værdier, nemlig (i) som et system af værdier betragtet i sig selv; og (ii) som de selv samme værdier betragtet over en tidsperiode.

Men hvorfor er denne distinktion så uomgængelig? Dette forklares ved at sammenligne lingvistikken med økonomien. I økonomien, hævder Saussure, er værdierne ikke helt arbitrære; de har en basis i tingene, fx afhænger jordens værdi af den indkomst, som kan afledes fra den. Desuden kan denne værdi i et vist omfang følges over tid for så vidt, at den til ethvert tidspunkt afhænger af det relevante system af samtidige værdier. Men dette er lige præcis ikke tilfældet med lingvistikken. Som Saussure gør klart i det forudgående kapitel, så er

langue unik som en social institution i kraft af at være baseret på en ikke-naturlig forbindelse. Og for så vidt at lingvistikens sprog er et system af værdier, er det ikke bestemt af andet end den midlertidige tilstand af konstituerende elementer. Men hvorfor er det ikke muligt at studere forandringer i et ords betydning gennem tid, når det nu er muligt at studere forandringer i værdien af et stykke jord? Og når det nu hævdes ikke at være muligt i tilfældet med sprog, hvorfor skærer samtidighedsaksen så successionsaksen (som vist ovenfor)? For en skæringslinie må implicere, at i hvert fald én genstand er situeret på begge akser.

I stedet for at angive et direkte svar på spørgsmålet, fortsætter Saussure med at diskutere terminologi og foreslår at erstatte 'historisk lingvistik' med 'evolutionær lingvistik' eller bedre 'diakron lingvistik'; mens 'statisk lingvistik' eller 'synkron lingvistik' foreslås som betegnelser for videnskaben om en 'sprogtilstand' (*état de langue*). Den første grund til at forkaste termene 'historie' og 'historisk', er, at de netop ikke overholder den distinktion mellem synkroni og diakroni, som Saussure intenderer at opstille, men at de derimod sammenblander den. For i den tilvante betydning af termen 'historie' inkluderes der ikke blot kendsgerninger, som er relevante for tilstande, men tillige kendsgerninger relevante for udvikling. For Saussure var det kapitalbrøleren, at den historiske lingvistik ikke tilstrækkeligt forstod at skelne mellem disse to niveauer af kendsgerninger og efterfølgende endte med at beskrive sprogtilstande i udviklingstermer og sprogudviklinger i statiske termer.

Den anden grund er imidlertid mere væsentlig. At sammenstille beskrivelser af successive *états de langue* er ikke en tilstrækkelig måde at studere sprog på langs tidsaksen. For at studere sproglige fænomener langs successionsaksen, 'il faudrait envisager séparément les phénomènes qui font passer la langue d'un état à un autre' (CLG: 117). Og det er præcist, hvad Saussures forgængere ikke var opmærksomme på. I § 2 introduceres tilstandsbegrebet med denne bemærkning: 'La première chose qui frappe quand on étudie les faits de langue, c'est que pour le sujet parlant leur succession dans le temps est inexistante: il est devant un état' (ibid.). Hvad Saussure hævder her er, at den historiske lingvistik overså muligheden for at beskrive *langue*, som det eksisterer

nu og her for sprogbrugeren, for denne hverken véd eller behøver at vide noget om elementer fra sproghistorien, dvs., han behøver ikke at vide, at 'kvinde' på oldnordisk engang hed 'kona' for at kunne begå sig i den nuværende *état de langue*. Men her gemmer der sig imidlertid et *non sequitur*. Alternativet til en kronologisk succession er jo ikke automatisk en tilstand, med mindre en tilstand defineres stipulativt som værende det, som en kronologisk succession ikke er.

Ydermere argumenterer Saussure, at denne lingvistik er uvidenskabelig, fordi den ikke indtager ét konsistent synspunkt: 'Il serait absurde de dessiner un panorama des Alpes en le prenant simultanément de plusieurs sommets du Jura' (ibid.). I § 3 præsenterer Saussure en række empiriske eksempler på sprogforandringer, det franske *décrépité*, det germanske navneordsflertal, betoning i fransk og de slaviske kasusdistinktioner; disse eksempler anføres med henblik på at illustrere, at kontrasten mellem det synkrone og diakrone synspunkt 'est absolue et ne souffre pas de compromis' (CLG: 119). Skønt der kan være en tæt forbindelse mellem diakrone processer og det resulterende system, så forbliver de uafhængige: 'Donc un fait diachronique est un évènement qui a sa raison d'être en lui-même; les conséquences synchroniques particulières qui peuvent en découler lui sont complètement étrangères'. '[J]amais le système n'est modifié directement; en lui-même il est immuable'. Diakrone forandringer påvirker kun individuelle elementer i systemet: 'C'est comme si une des planètes qui gravitent autour du soleil changeait de dimensions et de poids: ce fait isolé entraînerait des conséquences générales et déplacerait l'équilibre du système solaire tout entier' (CLG: 121).

Ovenstående analogi illustrerer, måske mere end nogen anden, Saussures kritik af den historiske lingvistik. Det er således ved at behandle sprog som kontinuert udviklende 'historiske' systemer, at det bliver umuligt erkendelsesteoretisk at skelne mellem forandringer og deres konsekvenser, og det er netop på grund af dette, at der ikke opnås noget forklaringsniveau. Med henvisning til analogien kan man *ex hypothesi* hverken forklare, hvad der sker med planeten, eller forklare hvad der sker med solsystemet. Dvs. i begge tilfælde vil det, som sker

med planeten være umulig at skelne fra det, der sker med systemet, når det ene behandles som del af det andet.

Efter at have argumenteret for nødvendigheden af den absolutte distinktion mellem synkroni og diakroni, må de teoretiske konsekvenser af denne distinktion for Saussure være, at lingvistikken behøver et systembegreb. Hans påstand er jo netop, at diakronisk relaterede genstande ikke tilhører noget system, hvorimod synkroniske relaterede genstande gør. Men hvordan skal begrebet om det synkrone system konstrueres? Det er lige præcis her, at de teoretiske vanskeligheder begynder at opstå, vanskeligheder som klæber til den tilsyneladende simple differentiering mellem synkrone og diakrone relationer.

I § 4 griber Saussure til tre analogier. Den første sammenligner forskellen mellem diakroni og synkroni med forskellen mellem et tredimensionelt objekt og dets todimensionelle projektion: 'Ce n'est pas un étudiant les corps, c'est-à-dire les événements diachroniques qu'on connaîtra les états synchroniques, pas plus qu'on n'a une notion des projections géométriques pour avoir étudié, même de très près, les diverses espèces de corps' (CLG: 125).

Den næste analogi sammenligner forskellen mellem diakroni og synkroni med forskellen mellem den samme stængel på en plante skåret på langs og på tværs: '[L]a section longitudinale nous montre les fibres elles-mêmes qui constituent la plante, et la section transversale leur groupement sur un plan particulier; mais la seconde est distincte de la première car elle fait constater entre les fibres certains rapports qu'on ne pourrait jamais saisir sur un plan longitudinal' (ibid.).

Den tredje analogi, som introduceres, er den berømte sammenligning med skak.²⁸ Forskellen mellem diakroni og synkroni sammenlignes med forskellen mellem sekvenser af træk i et spil skak med de successive tilstande på brættet, som er resultatet deraf. Rationalet for denne analogi er angiveligt, at den betoner mere end de to foregående analogier den autonome systematik i en sprogtilstand (*état de langue*). På en række punkter halter skakanalogien imidlertid. Her skal kun fremdrages det punkt, som er mest invaliderende for analogien.

Saussures problem er for så vidt, at værdien af en skakbrik i en enhver given tilstand opstår fra en kombination af to faktorer. Den første afhænger af den nuværende fordeling af brikker på brættet; og den anden afhænger af de mulige træk, som det er tilladt at foretage med den brik med den specifikke rang ('tårn', 'løber' etc.). Således er der tale om to interagerende værdier, som passende kunne kaldes 'placeringsværdi' og 'rangværdi'. Mens rangværdien forbliver konstant, kan placeringsværdien variere fra et træk til et andet. Men dette skaber imidlertid problemer for Saussures analogi. For den konstante rangværdi for en brik er bestemt af spillets regler (*la règle du jeu*). Hvis løberen i forløbet af spillet flyttes fra et felt til et andet, så ændres dens placeringsværdi, men det er ikke muligt at ændre dens rangværdi, dvs. ændre den række af mulige træk, en løber tillades at foretage. Altså ingen træk i skak kan *ipso facto* ændre spillets regler.

Når det gælder sprog imidlertid, så er det, som forandres fra én sprogtilstand til den næste, enten værdien af en af de sproglige enheder eller deres antal, dvs. man finder tilsynekomsten af en ny enhed, eller den gamle forsvinder. Men der er således intet som garanterer, at værdien af en given sproglig enhed forbliver konstant. Og det er præcis her, at skakanalogien bryder sammen. Kort sagt, der findes ikke noget lingvistisk ækvivalent til en garanteret rangværdi for en skakbrik. Saussures påstand, at i henseende til sprog korresponderer 'les principes constants de la sémiologie' med 'la règle du jeu', er således ikke godtgjort. For der er ingen semiologiske principper, som garanterer en konstant værdi til ord eller konstruktioner, dvs. en værdi, som ikke er undergivet sprogforandring.

På den anden side gør Saussures egen analyse af det sproglige tegn som en arbitrær forbindelse mellem *signifié* og *signifiant* det umuligt at acceptere, at en sådan forbindelse kan være immun over for forandring, et synspunkt Saussure selv insisterer på (*CLG*: 110).²⁹ For hvis det var tilfældet, at der var uforanderlige semiologiske principper, så måtte de antageligvis være generelle principper, der ikke blot gjaldt sprog, men også alle slags tegnsystemer. Imidlertid er dette ikke, hvad Saussure behøver for at gøre hans analogi gyldig. Hvad han derimod behøver, er

en *kontinuitetsregel* mellem successive sprogtilstande, der på en eller anden måde forsikrer, at de sproglige 'spillere' i forskellige generationer spiller det samme spil. Det ville fx kræve en sammenkædning af alle successive synkroniske tilstande, som adskiller 1200-tallets fransk med 1900-tallets fransk, som tilstande af 'det samme sprog'.

Men dette krav er i sig selv paradoksalt inden for begrebsrammen af Saussures sprogteori. For hvad den saussure'ske teori hævder som aksiomatisk er præcis, at enhver synkrontilstand er *uafhængig* af dens forgængere og har dens egne værdier, som udelukkende er bestemt af de interne synkrone relationer. Så uanset hvilken vej analogien forfølges, viser den sig at være utilfredsstillende for Saussures formål. Hvis der begyndes fra *la règle du jeu* i skak, så findes der ikke noget ækvivalent i sprog, som på lignende vis garanterer de sproglige værdier over tid. Hvis man på den anden side begynder med de observerede effekter af sprogforandring, findes der ikke noget tilsvarende i skak, der korresponderer med deres regel-forandrende konsekvenser. Der er ingen vej udenom: Saussures egen redegørelse for spilanalogien er og bliver umulig at retfærdiggøre.

På dette tvivlsomme grundlag søger Saussure efterfølgende at begrunde den synkrone lingvistik. I del II, kap. 1 søger han at 'établir les principes fondamentaux de tout système idiosynchrone, les facteurs constitutifs de tout état de langue' (CLG: 141). Blandt disse angivelig grundlæggende principper inkluderes ikke blot tegnets egenskaber, men også hvad der normalt kaldes generel grammatik. Disse indledende formuleringer rejser imidlertid spørgsmålet om det præcise forhold mellem det idiosynkrone system og sprogtilstanden.

Til trods for planteanalogien i det foregående, skal en sprogtilstand ikke forstås som det, der afsløres ved et enkelt snit i den evolutionære udvikling af et sprog (*langue*) på et bestemt tidspunkt. Derimod skal en sprogtilstand forstås som en i sig selv værende fase i den udvikling, 'un espace de temps plus ou moins long pendant lequel la somme des modifications survenues est minime. Cela peut être dix ans, une génération, un siècle, davantage même' (CLG: 142). Denne anden hovedrevidering af oppositionen mellem synkroni og diakroni – og det

synes netop at være det, som der er tale om – introduceres næsten tilfældigt, kun ledsaget af et minimum af forklaring. Saussure henviser blot til historikerens distinktion mellem 'époque' og 'période', hvor den første begrebsliggøres som et punkt i tid, og den anden som længde i tid: 'Cependant l'historien parle de l'époque des Antonins, de l'époque des Croisades, quand il considère un ensemble de caractères qui sont restés constants pendant ce temps. On pourrait dire aussi que la linguistique statique s'occupe d'époques; mais *état* est préférable . . .' (ibid.).

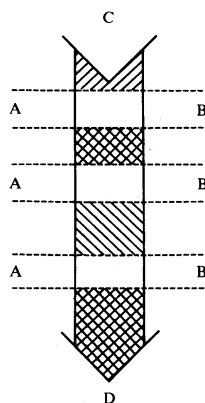
Konsekvenserne af denne revidering af begrebet sprogtilstand er til at få øje på. Først og fremmest vender Saussure herved tilbage til tid som den relevante dimension i definitionen af en sproglig distinktion; men denne dimension bliver imidlertid brugt i en anden definerende rolle. I *CLG* del I, blev tid behandlet (i) som den 'abstrakte' dimension, som gyldiggjorde oppositionen mellem to forskellige sæt af relationer (successionsaksen og samtidighedsaksen), og (ii) som den virkelige verdens dimension, som sørger for det empiriske grundlag for de sociale kræfters indvirken på *langue*. Men nu opstår der imidlertid et tredje forslag. Dette nye synspunkt synes at kombinere de to tidligere behandlinger af tid, for dernæst at afløse dem. For i denne tredje begrebsliggørelse af den synkrone og diakrone relation underordnes diakronien definitivt. En sprogtilstand, hedder det, identificeres nu ved dens invarians over tid: 'Un état absolu se définit par l'absence de changements . . .' (*CLG*: 142.). Og eftersom et diakronisk sprogstudium pr. definition ikke omfatter en analyse af en sprogtilstand, vil det angiveligt udelukke, inden for rammerne af den diakrone lingvistik, enhver periode i sproghistorien, hvor der ikke forekommer nogen forandringer. Således vil diakrone studier efterfølgende være begrænset til at udforske sådanne perioder i sproghistorien, hvor der kan være tale om intervention mellem perioder af stabilitet. Saussure:

Une langue changera à peine pendant un long intervalle, pour subir ensuite des transformations considérables en quelques années. De

deux langues coexistent dans une même période, l'une peut évoluer beaucoup et l'autre presque pas . . . (Ibid.)

Nu synes den sproglige successionsakse at være identificeret med tid i sig selv, opdelt mellem successioner af stabilitet og forandring; mens 'synkroni' og 'diakroni' bliver til modsatte undersøgelsesmodaliteter relativt til de successive segmenter på akse. Med introduktionen af dette nye begreb om sprogtilstand vil der angiveligt være en simpel en-til-en korrespondance mellem periode og undersøgelsesmodalitet, for hver enkel progressiv overgang langs den temporale akse må enten være en overgang fra stabilitet til forandring eller en overgang fra forandring til stabilitet.

Forskellen mellem denne nye temporale begrebsramme og den gamle svarer således til forskellen mellem det simple diagram med de to krydsende akser (ovenfor, p. 16) og noget i retning af nedenstående diagram (opstillet af Harris 1987):

Figur 2: *Saussures endelige udviklingsmodel*
(Harris 1987:105)

Denne nye begrebsramme viser sig at repræsentere en elaborering af skakanalogien på bekostning af planteanalogien. Krydsningspunktet mellem den horisontale og den vertikale akse konstrueres ikke længere som et enkelt øjeblikkeligt tværsnit i tid, som nøjagtigt afslører to

korrelerende overflader i krydsningspunktet, men derimod en afsnitsbortskæring, der efterfølgende blotlægger de to ikke-identiske mønstre i begge ender. Dette, skal det bemærkes, korresponderer præcist med sekvenserne af træk i skak. En tilstand på brættet forbliver uforandret i en variabel tidslængde, nemlig så længe det tager at foretage et træk og inden man tager et andet. I det øjeblik et træk er foretaget, ophæves den foregående tilstand på brættet, og mønstret på brættet vil ikke længere være det samme som før. Således vil hver enkelt tilstand på brættet efterfølgende være adskilt fra den næste med et interval (som også kan være af større eller mindre varighed), i hvilken en forandring af brikkernes mønstre gennemføres. Dermed forløber spillet i form af regelmæssige skift mellem tilstande og forandringer. Og netop denne model for sprogudvikling bliver gjort til genstand for videre udforskning i de følgende kapitler om diakroni i *CLG*.

Imidlertid knytter der sig visse spørgsmål til denne udviklingsmodel. Hvad sker der med sprogsamfundet imellem perioder af stabilitet? Har det da ingen *langue*? På hvilken basis kan kommunikationen da fortsætte, givet at det foregående etablerede system er brudt ned, og nye systemer ikke har erstattet det? Men ikke desto mindre, hvis sproglig kommunikation faktisk fortsætter i mellemtiden, hvad bliver der så af den oprindelige hypotese, at den eneste sproglige virkelighed for de talende, er en *état de langue* (*CLG*: 117, 128)? Fortsætter de på mystisk vis i den fejlagtige tro, at de stadig bruger det gamle system uden at bemærke, at dets distinktioner faktisk er kollapsede? I så fald bruger de så allerede et nyt system uden at vide det, eller er der slet ikke tale om noget system overhovedet? Spørgsmål af den slags dukker op, så snart synkronibegrebet ikke længere konstrueres vha. den meget simple model med de to akser af samtidighed og succession. Den her fremdragne konflikt mellem temporalitet og systematik genererer således problemer af en sådan karakter, at Saussure_{1, 2} ikke formår at løse dem tilfredsstillende.

4. Afsluttende bemærkninger

Det blev ovenfor bemærket, at *CLG* kunne læses som en bestræbelse på at få løst det uafklarede forhold til tid. Og man kunne da også forestille sig, at Saussure ideelt ville have været tilfreds med at vælge den elegante løsning at behandle tid som en fælles dimension. En løsning af den karakter ville således kunne bringe orden i alle de relevante sæt af relationer, som lingvistikken skulle forholde sig til. Men et øjeblik eftertanke viser imidlertid, at der er gode grunde til, at et sådan forslag er utilstrækkeligt. Den væsentligste af dem er den fælde, som den 'virkelige tid' medfører: Nogen gange korrelerer temporale relationer med sproglige relationer, men andre gange gør de ikke. Fx er det muligt at have to sprog, hvor sprog₁ stadig er i brug århundreder efter, at sprog₂ er afdød, skønt sprog₂ repræsenterer en *état de langue*, som er 'efterfølgeren' til sprog₁. Denne omstændighed alene tvinger Saussure til at konstruere sproglig tid som relativt til systemer og dermed skelne mellem *axe des successivités* og en *axe des simultanités*.

Men heller ikke denne løsning er helt tilstrækkelig, fordi samtidigheden i den 'virkelige tid' ikke på nogen måder garanterer en systematik. Dette faktum tvinger efterfølgende Saussure til at erstatte begrebet synkronisk med *idiosynkronisk* (*idiosynchrone*; *CLG*: 128) eller måske bedre *idiosystematisk*. Endvidere medfører selve bestræbelsen på at undgå 'virkelig tid' ved at gribe til sproglig tid uheldigvis, at den retvinklede akse ikke længere korresponderer med det, som inddeler de sproghistoriske samfund, skønt den fiktionelt var dømt til det. Netop dette træk fører til et teoretisk mudder, hvor resterne af den ideelle og elegante behandling af tid, hvor det var meningen at forene sproglige begivenheder med sproglige systemer i en perfekt teoretisk harmoni, forbliver synlig spredt ud igennem hele *CLG*.³⁰

Klingstrupvænget 19, 1
DK-5230 Odense M

Noter

1. Betegnelsen 'strukturalisme' er ikke Saussures, men eftertidens.
2. Herefter *CLG*. Alle sidehenvisninger er til T. de Mauro: *F. de Saussure: Cours de linguistique générale, éd. critique*, Paris, Payot, 4. udg., [1922] 1995. Som det er blevet anført mange gange (bl.a. af Harris 2000), så kan navnet 'Saussure' anvendes på mindst tre forskellige måder. (1) Det er ofte blevet brugt som navnet på den angivne forfatter af *CLG*, selvom det er kendt, at den lingvist, som er krediteret for værket, faktisk ikke skrev det. At tilskrive denne 'Saussure af *CLG*' – kald ham Saussure₍₁₎ – et bestemt synspunkt er i virkeligheden ikke at sige mere end at dette syn forekommer eller kan udledes af *CLG*-teksten, som den posthumt blev indsamlet af udgiverne (Bally og Secheyne). (2) 'Saussure' kan også anvendes om den forelæser, der faktisk holdt de forelæsninger i Genève, som *CLG* er baseret på. At tilskrive et synspunkt til denne Saussure – Saussure₍₂₎ – kræver evidens indeholdt i forelæsningsnoterne fra Saussures studenter, eller i fragmenterne fra forelæserens egne noter, som er tilgængelige; der findes ingen anden evidens. Endvidere må sådanne tilskrivninger omgås med forsigtighed, eftersom forelæseren elaborerede både sine synspunkter og sin terminologi fra det ene forelæsningskursus til det andet. (3) Den tredje Saussure, den 'virkelige' (?) Saussure – Saussure₍₃₎ – er teoretikeren, for hvem Genèveforelæsningerne var en måde at afprøve varierende ideer om sprog, som han havde overvejet i lang tid. Hvor intet andet angives, så er det Saussure₁, som diskuteres.
3. Saussures forsøg på at gøre lingvistikken til videnskab skal forstås sådan, at han ønskede at placere lingvistikken blandt humanvidenskaberne. Mere specifikt skulle den være en gren af den indtil videre urealiserede videnskab om semiologi. Den skulle være 'une science qui étudie la vie des signes au sein de la vie sociale' (*CLG*: 33). Endvidere skulle den undersøge tegnenes natur og de love, som styrer dem. Og disse love er af en sådan karakter, at de er anvendelige på lingvistikken. Således ville lingvistikken blive tildelt en klart defineret plads i studieområdet for menneskelig viden. Ved at behandle studiet af langue som en gren af en mere generel videnskab, hævder Saussure at have 'pour la première fois ... pu assigner à la linguistique une place parmi les sciences . . . ' (ibid).
4. Hvordan skal den *forudsætningsrelation* forstås? Er der tale om en 'forudsætningsforbindelse' i betydningen 'logisk implikation'. Normalt vil man sige, at S medfører S₁, hvis S₁ er en nødvendig betingelse for sandheden af S, eller at

forudsætningen for S_1 antages at være en nødvendig betingelse for både sandheden og falskheden af S . Umiddelbart synes forudsætningsrelationen at adskille sig her ved at udgøre en 'mulighedsbetingelse', dvs., noget, som gør det muligt at rejse selve emnet, uden derved at medføre et bestemt syn på emnet. Men hvis det er muligt at skelne mellem en forudsætning og en simpel logisk implikation, på hvilken basis skulle det i så fald lade sig gøre? (Jf. note 14.)

5. Videnskabsteoretisk og erkendelsesteoretisk synes Saussure at arbejde ud fra den antagelse, at etableringen af en videnskab forudsætter en genstand, der er udpeget og afgrænset. Dette arbejde har den hidtidige lingvistik forsømt, ifølge Saussure.
6. Termen *langue* betragtes i det følgende som en *terminus technicus* for form, system og struktur, cf. (CLG: 157; 169). (Men i grunden er *langue* ikke andet end det almindelige franske ord for 'tunge, sprog'.)
7. De hidtidige sprogstudier karakteriserer Saussure enten som normative og atomistiske eller udpræget sproghistoriske.
8. 'La science qui s'est constituée autour des faits de langue a passé par trois phases successives avant de reconnaître quel est son véritable et unique objet'.
9. Dette forklarer imidlertid også, hvorfor CLG ikke er optaget af at redegøre for spørgsmålet 'Hvad skal vi med almen lingvistik?', men snarere er mere optaget af spørgsmålet: 'Hvad er lingvistik?'
10. Saussures opgave er at finde frem til noget essentielt (*langue*), som efterfølgende kan gøre stoffet (*parole*) erkendeligt, cf. kap. II.
11. Mener Saussure her med '*objet*' realobjektet, *langue*, eller skal det omtalte objekt blot identificeres som *parole*-fænomen? Konteksten, hvori passagen indgår, synes at indikere, at det er det sidste, som er tilfældet.
12. Cf. også Hjelmlev (1943:7).
13. Lingvistikken, ifølge Saussure, arbejder på det fællesområde, hvor lydelementer forbinder sig med tankeelementer og 'cette combinaison produit une forme, non une substance' (CLG: 157; udhæv. i original).
14. Cf. også Hjelmlev, *op.cit.*, p. 6.
15. *Langage* er endnu et af de uafklarede begreber i Saussures begrebsmaskineri. Jeg forstår det i den betydning, at det henviser til en hel række fænomener, som man ville tænke på som værende 'sproglig'. Hans pointe må være den, at det er umuligt at have en videnskab om noget så heterogent.

16. I Saussure₂ (dvs. de studerendes Saussure) hedder det imidlertid følgende: 'La langue quoique complexe représente un tout séparable, un organisme en soi qu'il est possible de classer, quant à elle' (F. de Saussure: *Troisième cours de linguistique générale* (1910-1911). D'après les cahiers d'Émile Constantin; 1993:66). Det er altså ikke entydigt, om langue også fungerer som et klassifikationsprincip; enten er prædikatet en interpolation af udgiverne, eller også har Constantin forvekslet 'possible de classer' med 'un principe de classification'? Hvad mon Saussure₃ har ment?
17. Dette understøttes af Constantins noter i Saussure₂ (113): 'La langue est comparable à une machine qui marcherait toujours, quelles que soient les détériorations qu'on lui ferait subir'.
18. Grunden til, at det er et problem, er, at lingvisten er henvist til at undersøge sproget med sproget. Med andre ord forudsætter lingvistikken sprogets refleksivitet, dvs., at man kan tale om sproget i det samme sprog. Og det faktum gør lingvistikken grundlæggende forskellig fra alle andre former for undersøgelser inden for den menneskelige sfære. Hvorfor? Fordi i selve handlingen, hvor undersøgelsesmediet (sprog) vendes mod sig selv, gøres mediet til objekt for undersøgelsen. Men at anse sproglige fænomener som '1. ordens objekter' (dvs. objekter som er i overensstemmelse med erfaringen) er i og for sig ensbetydende med en fordrejet tilgang til dem, for der findes ingen 1. ordens sproglige objekter. Netop lingvisternes opdeling af de sproglige fænomener i objekter af 1. og 2. orden og deres efterfølgende sammenblanding fører ofte til, at man forveksler sprog *qua* et 2. ordens kodificeret system af abstraktioner med en 1. ordens realitet. Og i kritisk forlængelse heraf kunne man således rejse det spørgsmål, om ikke disse begrebsrealistiske prædikater til *langue* udspringer af metasproget. Anderledes udtrykt: *Langue* som et 'hele i sig selv' eller som en 'skat/kapital' repræsenterer ikke andet end et produkt af sprogets refleksivitet.
19. Og hvis han på spekulativt vis hævder det modsatte, nemlig at *langue* repræsenterer en objektivt givet 1. ordens realitet, så vil han blive mødt med Ockhams flækkekniv. Jf. Boler (1985:121 f), der påpeger den ontologiske fejl, som ligger i 'at forveksle tegnets egenskaber med tingenes egenskaber, som tegnet henviser til'. (For en tilsvarende indvending, jf. Mortensen 1972:59).
20. Saussures overvejelser over genstandskonstitutionen skal forstås i relation til den gamle diskussion mellem realister og nominalister, der i amerikansk lingvistik blev til kontroversen mellem to yderpositioner, nemlig 'hocus-pocus'-lingvister og 'God's truth'-lingvister. Hokus-pokus-lingvister går ud

fra, at deres beskrivelse af sproglige fænomener skal tilvejebringe en redegørelse af de former, som er eller har været eller kunne have været producerede af sprogbrugere, men med det forbehold, at denne redegørelse ikke har nogen relation til den måde, sprogbrugerne *faktisk* bruger sproget. Den måske mest radikale formulering af denne position er Householders (1966:100): 'A linguist who could not devise a better grammar than is present in any speaker's brain ought to try another trade'. Den anden position imidlertid arbejder ud fra den antagelse, at enhver beskrivelse er korrekt i det omfang, at den er i overensstemmelse med den måde, hvorpå sprogbrugere faktisk bruger deres sprog. For disse lingvister er det således af afgørende betydning, at de enheder og mekanismer, de postulerer, har 'psykologisk realitet'.

21. Saussure₂, *op.cit.*, understøtter denne fortolkning, idet det p. 69 hedder (Constantins udhævning): 'L'exécution restera individuelle, c'est là que nous reconnâitrons le domaine de la parole. C'est la partie réceptive et coordinative [qui est sociale], voilà ce qui forme un dépôt chez les différents individus, lequel arrive à être appréciablement conforme chez tous les individus. C'est cette sphère-là qui nous représente la sphère de la langue. [...] Nous voyons que cette partie sociale est purement mentale, purement psychique. C'est ainsi que nous concevons la langue'. (Det skal i øvrigt bemærkes, at min analyse af Saussures kommunikationsmodel står i gæld til Sune Steffensens artikel: *Strukturalisme Marxisme Dialektik. Dialektiske og dialogiske løsninger i diskurser om diskurser* (Steffensen 2000)).
22. 'Il y a donc interdépendance de la langue et de la parole; celle-là est à la fois l'instrument et le produit de celle-ci'.
23. Jf. Saussure: 'La langue, ainsi délimitée dans l'ensemble des faits ds langage, est classable parmi les faits humains, tandis que le langage ne l'est pas' (CLG 32-33).
24. Et andet forsøg på i nyere tid at argumentere for (den nødvendige) eksistens af *langue*, er gjort af Peter Harder, der i *Functional Semantics* (1997:160) leverer følgende såkaldt transcendentargument (hvor (PD) står for 'præanalytiske data' og (TP) for 'transcendentalt princip'):

We can now pinpoint the sense in which *langue* is the basic assumption for linguists, including functionalists. If there is not some sense, however abstract, in which speakers using *spots*, *temperature*, *doctor*, and *vascular* instantiate the same thing as other speakers saying *spots*, *temperature*, *doctor* and *vascular*, there is no sense in which these people speak the same

language. Hence, there is simply no linguistic work to do. The linguist would be in the position of a Martian scientist who watched a game of soccer on the assumption that it instantiated the same activity type as a funeral: all hypotheses put forward would be wrong because there would be no underlying sameness between the movements and actions.

Altså:

- 1) (PD) Folk taler det samme sprog ('. . . people speak the same language').
- 2) (TP) For at kunne tale samme sprog, så må der eksistere sammenhed.
- 3) (TP2) Denne sammenhed forudsætter et system, som gør det muligt for folk at forstå det samme ved ordene, når de taler sammen.
- 4) (PD2) Der er sammenhed, når folk taler sammen (dette er antaget af lingvister og folk).
- 5) Vi må anerkende eksistensen af systemet (*langue*).

Jeg har imidlertid en vis sympati for ovenstående ræsonnement. Hvis jeg også kunne blive overbevist om, at argumentet formelt er holdbart, så ville jeg uden at blinke med øjet antage muligheden for at bevise eksistensen af *langue* a priori seriøst. Men jeg ville dog stadig have mine tvivl. En af årsagerne til det er, at argumentet simpelthen ikke viser, at det, at vi er i stand til at tale samme sprog, *implicerer* eksistensen af *langue*. Således vil skeptikeren påpege, at præmis (1) er en af konklusionerne, som Harder bør bevise.

25. Saussure₂ *op.cit.*: 'Nous avons dans une somme de signes évocables, mais le mouvement n'interviendra que par la parole et ces signes dans leur état latent sont parfaitement réels (déposé comme des images photographiques dans le cerveau). [Donc] cet objet est non seulement de nature concrète, mais d'une espèce qui permet l'étude directe, à peu près comme celle de papillons classés dans une boîte de collectionneurs'.
26. Saussure₂ *op.cit.*: 'Il faut séparer en deux la linguistique. Il y a une dualité irrémédiable, créée par la nature même des choses <quand il s'agit> de systèmes de valeurs'. Bemærk at her begår Saussure den fejl omtalt i note 14: At den synkrone betragtningsmåde skulle være andet og mere end en metalingvistisk konstruktion, dvs. at den skulle være et 1. ordens objekt. Her er der vist tale om en sammenblanding af 2. og 1. ordens konstruktioner.

27. Det er første gang, at den tekniske term *valeur* introduceres. Den indtager senere en nøgleposition i Saussures fuldt udfoldede sprogteori.
28. Af de tre analogier er det skak-analogien som kanoniseres: 'Mais de toutes les comparaisons qu'on pourrait imaginer, la plus démonstrative est celle qu'on établirait entre le jeu de la langue et une partie d'échecs. De part et d'autre, on est en présence d'un système de valeurs et on assiste à leurs modifications. Une partie d'échecs est comme une réalisation artificielle de ce que la langue nous présente sous une forme naturelle' (ibid).
29. 'Une langue est radicalement impuissante à se défendre contre les facteurs qui déplacent d'instant en instant le rapport du signifié et du significatif. C'est une des conséquences de l'arbitraire du signe'.
30. Jf. inkonsekvensen ved, at den ikke eliminerer begreberne *synchronique* og *diachronique* til trods for deres teoretiske malplacerethed.

Litteratur

- Boler, John F. 1985. Ockham's Cleaver. *Franciscan Studies* 45.119-44.
- Firth, John R. 1948. The Semantics of Linguistic Science. *Lingua* 1.393-404. (Genoptrykt i J. R. Firth (udg.), *Papers in Linguistics 1934-1951*. London: Oxford University Press, 1957).
- Fischer-Jørgensen, Eli. 1966. Form and Substance in Glossematics. *Acta Linguistica Hafniensia. International Journal of Structural Linguistics* 5.1-35.
- Gullichsen, Harald. 1980. Problemet form/substans i sprogfilosofi og i poetisk praksis. I: K. Gundersen & K. Holter (red.), *Fransk på norsk: Festskrift til Anne-Lise Amadou*.
- Gullichsen, Harald. 1990. Form, substans og språklig tegn: Språkteoretiske grundlagsproblemer i idéhistorisk perspektiv. Oslo: Novus Forlag.
- Hansen, Erik W. 1984. K. E. Løgstrups sprogsyn. Religøs tydning: supplement til sprogfilosofi og sprogteori? *Dansk Studier* 79.70-22.
- Hansen, Erik W. 2001. *The Synchronic Fallacy*. Odense: Odense University Press.
- Harder, Peter. 1997. *Functional Semantics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Harris, Roy. 1987. *Reading Saussure*. London: Duckworth.
- Harris, Roy. 1996. *The Language Connection: Philosophy and Linguistics*. Bristol: Thoemmes Press.
- Harris, Roy. 2000. Saussure for all Seasons. Review. *Semiotica* 131.273-87.

- Householder, Fred W. 1966. Phonological theory: a brief comment. *Journal of Linguistics* 2.99-100.
- Hutton, Christopher. 1989. The Arbitrary Nature of the Sign. *Semiotica* 75.63-78.
- Hutton, Christopher. 1990. *Abstraction & Instance: The Type-Token Relation in Linguistic Theory*. Oxford: Pergamon Press.
- Hjelmslev, Louis. 1943/1993. *Omkring sprogteoriens grundlæggelse*. København: Akademisk Forlag.
- Hjelmslev, Louis. 1969. *Prolegomena to a Theory of Language*. F. J. Whitfield (overs.). Madison, Wisc.: The University of Wisconsin Press.
- Hjelmslev, Louis. 1959. *Essais linguistiques II*, *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague* 12. København: Nordisk Sprog- og Kulturforlag.
- Hjelmslev, Louis. 1975. *Résumé of a Theory of Language*. F. J. Whitfield (overs.). Madison, Wisc.: The University of Wisconsin Press.
- Jørgensen, Jørgen. 1953. Some Reflections on Reflexivity. *Mind* 62.289-300.
- Mortensen, Arne Thing. 1972. *Perception og sprog*. København: Akademisk forlag.
- Paul, Hermann. 1880/1968. *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag (8. oplag).
- Rasmussen, Michael. 1992. *Hjelmslevs sprogteori. Glossematikken i videnskabs-historisk, videnskabsteoretisk og erkendelsesteoretisk perspektiv*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Saussure, Ferdinand de. 1922. *Cours de linguistique générale*. 2. éd. Paris: Payot [1916].
- Saussure, Ferdinand de. 1983. *Course in General Linguistics*. Roy Harris (overs.). London: Duckworth.
- Saussure, Ferdinand de. 1993. *Troisième Cours de linguistique générale (1910-1911). D'après les cahiers d'Émile Constantin*. E. Komatsu & R. Harris (udg.). Oxford: Pergamon Press.
- Saussure, Ferdinand de. 1916/1995. *Cours de linguistique générale*. T. de Mauro (udg.). Paris: Payot.
- Steffensen, Sune. 2000. *Strukturalisme Marxisme Dialektik. Dialektiske og dia-logiske læsninger i diskurser om diskurser*. (Overbygningsopgave på Center for Nordisk, Syddansk Universitet.)
- Sørensen, Knud-G. 1950. *Studier over refleksivitet*. København: J. H. Schultz Forlag.
- Sørensen, Holger S. 1958. *Word-Classes in Modern English*. København: G.E.C. Gad Publisher.